

Dérivés stylistiques dans les médias d'après la Révolution de 1989

Mariana VARLAN
Université «Valahia» de Târgoviște

Abstract: This article highlights certain aspects concerning the semantic evolutions of certain derived formations, based on two extremely productive derivation means: metaphorisation and metonymy.

Key words: meaning dynamics, metaphorisation, metonymy

L'un des procédés internes d'enrichissement du vocabulaire est donné par les modifications sémantiques subies par certains mots de la langue roumaine pendant la dernière décennie et demi, des modifications observables surtout dans la presse post-décembriste. Dans cette communication scientifique j'ai dirigé mon attention vers un certain aspect de la *dynamique du sens*, à savoir la « néologie stylistique », définie comme « forme de manifestation de la créativité linguistique individuelle, qui permet l'apparition de nouvelles unités lexicales à fonction stylistique, construites selon certaines règles. »¹ Ce type de néologie se manifeste surtout par la métaphore et la métonymie.

Le corpus analysé en ce sens comprend seulement des formations dérivées à suffixes nominaux (spécifiques aux noms et aux adjectifs).

1. La métaphorisation

1.1. *La métaphorisation* – apparaît pour les termes populaires *căpușă* (tique) et *ciolan* (os) qui donnent naissance dans la presse actuelle à un grand nombre de dérivés, eux aussi métaphoriques :

Le premier mot est mis en relation avec les firmes *firmă-căpușă*, qui se sont développées aux dépens des grandes entreprises, comme des « parasites », le nom étant rencontré surtout dans des contextes spécifiques du domaine économique:

- « Partidul Social Democrat (PSD) a creat, în perioada 2001-2004, "un sistem de *căpușare*" a pieței de energie electrică prin intermediul a două firme » www.transilvaniaexpres.ro; « Metoda e simplă: *căpușarea*. Așa că patronii francezi de la Luduș au înființat o firmă, Zahăr Com S.R.L., la care asociați sunt ei înșiși. Toată producția de zahăr e "vândută" de Zahărul S.A. către Zahăr Com, la preț de producție, apoi S.R.L.-ul francezilor îl vinde mai departe pe piață, în condiții de exclusivitate. Ca atare, întreg profitul revine firmei-căpușă, iar salariații și acționarii nu au văzut nici un leu ca dividende, din 1997 încoace. O parte din aceste aspecte au fost semnalate de noi, încă din anul 2005. » www.punctul.ro. « În cazul Sidex a fost vorba de *încăpușare* (création de firmes-tiques, notre soulignement), care producea pierderile de 1 milion de dolari pe zi. *Dezcăpușarea* (l'élimination des firmes-tiques, notre soulignement) a adus combinatul în profit în doi ani » www.wall-street.ro; « Societatea Lignitului Oltenia, *căpușată* de foștii angajați. » (2005-10-24). www.adevarul.ro; « UE, *căpușată* de Mafia italiana. 29 Martie 2007 » www.evz.ro; « industrie *căpușată* », A. C. 8/2005, p. 14 (f₁).

Le deuxième mot, *ciolan*, apparaît dans la presse dans des contextes à connotation dépréciative et ironique. Le sens métaphorique se réfère à la position privilégiée ou au poste qui apporte des avantages matériels, étant utilisé surtout dans les domaines politique et social:

- « Nicolae sau Neculai cum scria cineva mai sus, e cel mai mare *ciolănar* al județului Alba. » www.ziarulunirea.ro; « avem un guvern de *ciolănari*, n-au decât să plătească românii amenzi că doar nu le plătește primul *ciolănar* din buzunarul lui » www.antena3.ro; « Un om mândru... sau tot un *ciolănist* ? » www.ziua.net; « *Ciolaniada* portocalie continuă » www.roportal.ro; « *Ciolaniada* medicală la vârf. » www.gandul.info; « *Ciolăneala* în școli. Începutul de an școlar în Bihor stă sub zodia scandalurilor politice din Inspectoratul Școlar Județean » www.stirilocale.ro etc.

¹ Vezi Stoichițoiu-Ichim, 2006:14 (nota 2).

Les sens métaphoriques développés par les deux mots mentionnés ci-dessus, qui ont été transmis aussi à leurs dérivés, sont très connus à cause de leur fréquence et des connotations péjoratives qu'ils impliquent.

1.2. *La métaphorisation* des termes spécialisés est considérée comme étant la modalité la plus productive d'enrichissement sémantique.² Dans cette catégorie entrent des dérivés néologiques tels que:

- *capilaritate*, un terme scientifique défini comme „proprietatea lichidelor de a se ridica sau de a cobori, fără intervenții din afară, în tuburi foarte subțiri” (DEX), acquiert dans le langage de la presse un sens figuré : « Poșta Română avea doua mari atuuri: *capilaritate* - era prezentă în toate localitățile importante și avea o mare forță de vânzări - și un acționar influent - Ministerul Comunicațiilor. » www.sfin.ro. Dans ce contexte, le sens présente des similitudes avec celui spécifique du domaine biologique, où les vaisseaux capillaires nourrissent les tissus de l'organisme et ont la propriété de joindre les vaisseaux et les artères (DEX).

- *cartonașul roșu*, *cartonașul galben*: (fréquents dans la terminologie sportive). Ces deux syntagmes reçoivent aussi (par extension dans le langage politique), à côté du sens de « punition, sanction » de la terminologie sportive, les significations suivantes : « Inscricționat 'mincinos', *cartonașul galben* va fi arătat de primar [primarul Brașovului Ioan Ghișe, care a imaginat acest mod de a-i ataca pe adversarii din Consiliul Local] consilierilor aflați la prima minciună, *cartonașul roșu*, de 'mare mincinos', va fi văzut de consilierii care persistă în minciună. (...) » *Adev.* 9 mai 2002, p. 3 (apud. Dimitrescu 2002: 168).

Le sens de « punition, sanction » repris du domaine sportif, ressort aussi des contextes politiques (et non seulement politiques) suivants : « *Cartonaș galben* pentru România » – titre d'une déclaration politique par laquelle la Roumanie recevait un avertissement concernant l'entrée dans l'Union Européenne – www.cddep.ro (f₂); « *Cartonaș galben* învățământului românesc », concernant la motion de PSD contre l'enseignement de Roumanie. « Chiar dacă a căzut, moțiunea constituie un *cartonaș galben* pentru dumneavoastră și deși campionatul Mondial de Fotbal va lua sfârșit, *cartonașul roșu* pentru învățământ va fi în atenția noastră. » www.cddep.ro (f₂); „*Cartonașul roșu* la volan.” www.evz.ro/ (f₂); « Pentru prima dată arătam guvernului României un *cartonaș roșu*, deoarece acesta face declarații care nu duc la îmbunătățirea relațiilor bilaterale. [du discours de Vladimir Voronin] », www.online-știri.ro (f₂). Nous observons de ces exemples que les termes sportifs mentionnés subissent un processus d'extension de leur domaine de référence et en même temps de métaphorisation.

- *cosmetizare*: ce terme reçoit en plus du sens de « embellissement » la signification figurée de « embellissement artificiel » de « masque qui cache la réalité »: « PSD-ul apelează atunci la măsuri de *cosmetizare*, la revopsirea fațadei după formula practică în regimul comunist, a vitrinei care ascunde o realitate... » [www.formula-as](http://www.formula-as.ro); « Serviciile secrete ale armatei, sub mandatul ministrului liberal Teodor Atanasiu, au fost implicate în jocuri politice și în operațiuni de *cosmetizare* a imaginii actualului deținător al portofoliului apărării. » www.ziua.ro; « Bătrânețea nu e imaginea *cosmetizată* din reclamele pe care le vedem zilnic la televizor », *R. lit.*, 11/2005, p.26; « Patimile lui Hristos au fost *cosmetizate* », *J. N.* 14 febr. 2005, p. 32.

- *migrator* au sens de « care migrează », « călător » (DEX), reçoit dans le langage politique actuel la signification de „parlementaire qui migre d'un parti à l'autre en vue d'obtenir des avantages ou des facilités »: « *Migrator politic*. Ieri, consilierul local bîrlădean Ioan Tălpău și-a depus adeziunea la PD. Acesta a demisionat de curând din PRM. » www.evenimentul.ro (22.08.2001), « Un primar intrat recent în branșa *migratorilor politici* este cel al comunei Totești, Ionel Cozac, care a schimbat PSD-ul pe PNL » www.replicahd.ro.

- *zebrificare* (au sens figuré, provenant de *zebră* - „animal cu blană vârgată cu benzi alternative, deschise și închise”, „marcaj de traversare a străzii pentru pietoni, constând din dungii paralele albe sau galbene” - DEX), présente la situation de certains dossiers concernant lesquels on ne désire pas que la vérité soit connue : « Dosarele ajunse la CNSAS au înfățișare de *zebră* (pagini

² Idem 2001: 63.

înnegrite de turnători alternează cu pagini albe, menite să bareze accesul la anumite informații). » *R. lit.*, 34/2005, p. 4; « scurt discurs despre *zebrificare* » *R. lit.*, 34/2005, p. 4.

1.3. Une autre *métaphorisation* implique des termes appartenant au langage littéraire, les sens métaphoriques étant bien plus difficiles à identifier sans un certain « bagage culturel du lecteur de presse ». Dans cette catégorie entrent des termes tels que: *harpagonizare*, *procustizare*, *rinocerizare*, *tartuffizare* etc.

On connaît bien le fait que les noms de certains personnages ou œuvres littéraires sont utilisés comme noms communs pour dénommer certaines qualités ou certains défauts, comme par exemple: *tartuffe* « personne hypocrite », *harpagon* « homme avare », *procust* « personne qui change de longueur en fonction des circonstances » etc. *Rinocerizare* provient de la pièce *Rinocerii* de Eugène Ionesco, et le sens figuré se réfère à la « radicalisation du discours politique » et à « l'endoctrinement et à la manipulation psychologique des masses » Ces deanthroponymes métaphoriques donnent finalement naissance à des dérivés comme ceux mentionnés, nommés par Stoichițoiu-Ichim des *métaphores livresques* (2001: 72).

- « În aceste piese este vorba despre *tartuffizarea* și *harpagonizarea* tuturor celor care acceptă să nu se opună », *O.* p. 335;

- « Tinerii noștri au de ales între manelizare, resemnare și *rinocerizare* (...) dacă nu vor face nimic pentru a impune o cotitură în evoluția societății românești. » www.adevarul.ro.

- « Credeam, cândva, că formula 'om nou' a regimului totalitar se va duce naibii odată cu căderea lui Ceaușescu. Ne-am înșelat, o altă *rinocerizare* i-a luat locul. 'Să trăiți, bine!' Ce păcăleală electorală! Ce credului sunt unii dintre noi! » bacau.infoportal.ro (21 martie 2006).

- « Cât privește înregimentarea, de orice fel, aceasta și-a dovedit de-a lungul vremii efectele cumplit de nocive, de la proasta calitate a scriiturii, la *procustizare*, la aducere la un numitor comun și până la pierderea autenticității. » www.observatorcultural.ro.

- « Calculatorul este deci un instrument unilateral și – în același timp – de "*procustizare*". E drept, unul care posedă cea mai mare putere și viteză de *procustizare*... Calculatorul ignoră metafora, tot ce nu poate fi prins în cuvinte, logică și algoritmi, ignoră toată moștenirea de abilități conștiente și inconștiente ale minții umane, între care intuiția și sentimentele. » www.cssg.ro.

Tous ces sens sont décodés en contexte et pénètrent plus difficilement dans le langage usuel, étant conditionnés par la signification et l'interprétation correcte du mot de base.

2. La métonymie – transfert de noms basé sur une relation de contiguïté logique entre eux – est présente dans les dérivés suivants: *bancar* (pour les sportifs sponsorisés par la Banque Nationale de la Roumanie): « jucător din echipa de fotbal FC. Național București, sponsorizată de o bancă (BNR) », « [...] vreo zece inimoși strigau: 'Hai bancarii!' », *J. N.* nr. 1351, 1997, p. 21; *găzar* (pour les footballeurs de Petrolul Ploiești, pour tous les habitants du département de Prahova ou pour un ancien membre de la troupe *Gaz pe Foc*): « Fundașul ploieștean mai are contract cu "găzarii" încă doi ani » www.ziua.net; « "Miticii" (les habitants de Bucarest, notre soulignement), "marinariii" (les habitants de Constanța, notre soulignement) și "găzarii" sunt singurii care ies din pluton când e vorba de susținut bugetul țării. » *Cot.* 23 noe. 2006, p. 12; « Paul Panait, fostul component al trupelor Gaz pe Foc Și Blue Ice, va juca într-o telenovelă spaniolă. Fostul "găzar" a semnat deja contractul cu producătorii spanioli și se pare ca va fi remunerat pe lună cu aproape 3.500 de euro. » www.9am.ro; *lagunar* « membru în echipa de fotbal a Veneției », *DNAR*; *votcar* écrit parfois aussi comme *votkar* (à valeur dépréciative) « fotbalist din echipa națională a Rusiei », *DNAR*.

Des contextes énumérés, on observe que la métonymie est moins représentée que la métaphorisation, les termes énumérés étant rencontrés surtout dans les chroniques sportives. Dans ce cas, comme pour la métaphorisation, les sens sont strictement déterminés par le contexte, ce qui conduit à une baisse des chances de pénétration dans l'usage courant.

Bibliographie:

- Dimitrescu 2002** – Florica Dimitrescu, *Despre culori și nu numai. Din cromatică actuală*, în *Aspecte ale dinamicii limbii române actuale* (coord. Gabriela Pană-Dindelegan), vol. I, Editura Universității, București, p. 147-184.
- Stoichițoiu-Ichim 2001 – Adriana Stoichițoiu-Ichim, *Vocabularul limbii române actuale. Dinamică. Influențe. Creativitate*, Editura ALL Educațional, Buucurești.
- Stoichițoiu-Ichim 2006 – Adriana Stoichițoiu-Ichim, *Creativitate lexicală în româna actuală*, Editura Universității, București.

Sigles et abréviations

Cot. – *Cotidianul*

DEX – *Dicționarul explicativ al limbii române*, ediția a doua, Editura Univers Enciclopedic, București, 1996.

DNAR – Elena Trifan, Adrian Ioan Trifan, *Dicționar de neologisme și abrevieri recente*, Prahova, Ed. Scrisul Prahovean – Cerașu, 2003.

J. N. – *Jurnalul Național*, cotidian, București.

O. – Andrei Șerban, *O biografie*, Editura Polirom, București, 2006.

R. lit. – *România literară*, săptămânal, București.